

TIZZA OSTEOARTRITIDA YALLIG'LANISHNI KAMAYTIRISHDA XALQ TABOBATI USULLARINING AHAMIYATI

A.J.Safarov

Sh.B. Pulatova

M.A.Mamadaliyeva

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi, Toshkent, O'zbekiston

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15632045>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-June 2025 yil

Ma'qullandi: 07- June 2025 yil

Nashr qilindi: 10- June 2025 yil

KEYWORDS

tizza osteoartriti, dorivor o'simliklar, bioaktiv birikmalar, tabiiy mahsulotlar, fitokimyoviy moddalar, an'anaviy xitoy tibbiyoti, harpagophytum procumbens, meloksikam.

ABSTRACT

Tizza osteorriti (TOA) - bu o'rta va keksa yoshdagi odamlarda keng tarqalgan sekin rivojlanuvchi degenerativ kasallik bo'lib, qo'shma funktsiyalarining yo'qolishiga va surunkali og'riq tufayli jismoniy nogironlikka olib keladi. Jahon aholisining o'sishi bilan TOA asosiy sog'liq muammosiga aylandi va sezilarli iqtisodiy yukni keltirib chiqarmoqda. Hozirgi davolash usullari, jumladan, dori terapiyasi, fizioterapiya va jarrohlik amaliyoti cheklangan, dori-darmon bilan davolash ko'pincha qoniqarli natijalarga olib kelmaydi, jarrohlik esa kasallikning rivojlangan bosqichlari uchun qimmat variant hisoblanadi.

An'anaviy xitoy tibbiyotida (AXT) ayniqsa o'simlik tarkibidagi tabiiy mahsulotlar nisbatan barqaror va ishonchli davolovchi ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot TOAning dalillarga asoslangan bosqichma-bosqich davolashni va an'anaviy xitoy tibbiyotiga asoslangan integrativ tibbiyotning terapevtik ta'sirini ta'kidlashga qaratilgan. Shuningdek, ushbu tadqiqot Harpagophytum procumbens (Teltonal) (2 * 480 mg) ning meloksikam (15 mg) bilan og'riqni kamaytirish va TOA bilan og'riq bemorlarning funktsiyalarini yaxshilashdagi samaradorligini solishtirishni maqsad qilgan.

Tizza osteoartriti (TOA) - bu o'rta va keksa yoshdagi odamlarda keng tarqalgan, sekin rivojlanuvchi degenerativ kasallikdir [1]. TOA surunkali og'riq tufayli qo'shma funktsiyalarining yo'qolishi va jismoniy nogironlikning tez-tez uchraydigan sababidir. Umumiy aholining yoshi ortib borishi bilan TOA bilan kasallanish ham ortib bormoqda; shuning uchun TOA butun dunyo bo'ylab asosiy sog'liq muammosiga aylandi [2], bu jamiyatga og'ir iqtisodiy yuk olib kelmoqda [3]. Kasallikning global yukini o'rganish shuni ko'rsatdiki, 60 yoshdan oshgan odamlarning taxminan 10-15 foizi turli darajadagi oshkora osteoartritga ega va kasallanish ayollarda erkaklarga qaraganda yuqori. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti 2021 yil e'lon qilgan ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda taxminan 343 million odam osteoartrit bilan kasallangan. Osteoartrit 2030 yilga kelib keksa odamlarda nogironlikning asosiy sababiga

aylanadi. Kasallik rivojlanishi bilan subxondral suyak to'qimalari, sinovial to'qimalar va qo'shma boylamlar va mushak to'qimalari sezilarli patologik o'zgarishlarga duchor bo'ladi [4].

Hozirgi vaqtda osteoartritning patofiziologik tadqiqotlari asosan xondrosit apoptozi, qarish avtofagiyasi va oksidlovchi stress shikastlanishiga qaratilgan bo'lib, ularning barchasi turli proteaza yallig'lanish mediatorlari va signalizatsiya yo'llarining faollashuvida ishtirok etadi [5]. So'nggi yillarda molekulyar biologik tadqiqotlardagi yutuqlar bilan bir qatorda, TOA odatda turli patogen tashqi omillar ta'sirida yuzaga keladigan yallig'lanish va metabolik omillardan tashkil topgan murakkab jarayon deb hisoblanadi [6]. Osteoartritning patofiziologik mexanizmlari va osteoartrit bilan bog'liq ba'zi xavf omillari, masalan, qarish, semirish, genetik moyillik va ichak mikroflorasi bo'yicha yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, tegishli metabolik kasalliklarni qondiradigan davolash variantlari hali mavjud emas [7]. Xulosa qilib aytganda, patogenezni yaxshiroq tushunish va osteoartritga qarshi yangi terapevtik usullarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

Dori-darmon bilan davolash hali qoniqarli natijalarga erishgani yo'q. Agar kasallik rivojlangan bosqichga etsa, bemorlar faqat qimmat qo'shma almashtirish operatsiyasini tanlashlari mumkin [8]. "An'anaviy Xitoy tibbiyotiga asoslangan integrativ tibbiyot" bilan shug'ullanadigan mutaxassislar hozirgi aralashuvlar bilan qondirilmaydigan ehtiyojlarga e'tibor berishadi. Biz ularni "qondirilmagan tibbiy ehtiyojlar" deb ataymiz va aslida zamonaviy jamiyatda barcha an'anaviy tibbiyotning maqsadi ushbu ehtiyojlarni qondirish deb hisoblanadi. AXTga asoslangan integrativ tibbiyot TOA bilan og'riq bemorlarda ba'zi muammolarni hal qila olishi bilan afzalliklarga ega [8].

Ushbu tadqiqot *Harpagophytum procumbens* (Teltonal) ning meloksikam bilan og'riqni kamaytirish va TOA bilan og'riq bemorlarning funktsiyalarini yaxshilashdagi samaradorligini solishtirishni maqsad qilgan.

PUBMED, Embase, Science Direct va Web of Science ma'lumotlar bazalarida 2011 yildan 2022 yilgacha bo'lgan 10 yillik davr uchun "dorivor o'simliklar", "bioaktiv birikmalar", "tabiiy mahsulotlar", "fitokimyoviy", "tizzada osteoartriti", "tizzada bo'g'imi osteoartriti", "tizzada osteoartriti", "tizzada osteoartriti" va "tizzada bo'g'imining osteoartriti" qidiruv so'zlari bilan adabiyot qidiruvlari o'tkazildi.

Nosteroid yallig'lanishga qarshi dorilar (NYQD) og'riq qoldiruvchi va yallig'lanishga qarshi ta'siri tufayli bemorlarning taxminan 65% ga buyuriladi; bu dorilar TOAni davolash uchun odatiy variantlardir, ammo ularning roli haqida bahs-munozaralar mavjud; bu dorilar qimmatga tushishi yoki sezilarli yon ta'sirga ega bo'lishi mumkin, ayniqsa keksa odamlarda. TOA bilan og'riq bemorlarda NYQDni qo'llash oshqozon-ichak, yurak-qon tomir va buyrak asoratlari bilan bog'liq [9,14].

Ushbu dorilarning salbiy ta'siri bemorlarni o'simlik va ozuqaviy qo'shimchalar, akupunktura va massaj kabi standart bo'lmagan davolash usullarini qidirishga majbur qildi. Meloksikam, yangi nosteroid yallig'lanishga qarshi dori sifatida osteoartrit va revmatoid artritni davolash uchun ishlab chiqilgan. Ushbu dori qorin og'rig'i va qusish kabi kichik yon ta'sirlarni yoki yaralanish va qon ketish kabi jiddiy yon ta'sirlarni o'z ichiga oladi. NYQD siklooksigenaza (SOG) -1 va (SOG) -2 ni turli darajada blok qiladi; shuningdek, SOG ingibitorlarini o'xshash xususiyatlarga ega bo'lgan o'simlik yallig'lanishga qarshi dorilarni topish surunkali tizza og'rig'i va revmatoid artrit kabi yallig'lanishlarni davolashda samarali bo'lishi mumkin [10]. Yaqinda Teltonal nomi ostida taqdim etilgan *Harpagophytum* yoki

Devil's claw dorisi, yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega o'simlikdan tayyorlangan og'riq qoldiruvchi vositadir; bu dori odatda tayanch sistema og'rig'i va revmatizm kabi yallig'lanishlarni davolash uchun ishlatiladi.

Harpagophytum procumbensning SOGdagi roli turli tadqiqotlarda ko'rsatilgan. Misol uchun, Abdelouahab va Heard tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda Harpagophytum procumbensning faol komponentlaridan foydalanish yangi kesilgan cho'chqa terisida SOG-2 ekspressiyasini kamaytirishi ko'rsatilgan. Sog'lom donorlarning butun qon tahlili Harpagophytum procumbensning SOG-1 va SOG-2 faolligini, mos ravishda 37,2 va 29,5% ni ajratmasdan blok qilishini ko'rsatdi. Harpagophytum procumbensning yallig'lanishga qarshi molekulyar nishonlarini aniqlash uchun o'tkazilgan keyingi tadqiqotlar Harpagophytum procumbensning AP-1 yo'lini blokirovka qilish orqali yallig'lanishga qarshi gen ekspressiyasini oldini olishini tasdiqlaydi. Shu munosabat bilan, bir tadqiqot Harpagophytumning (kuniga 2610 mg) tizza va son osteoartritini davolash uchun to'rt oy davomida diaserein (kuniga 100 mg) bilan taqqoslashdagi rolini baholadi [12,13]. Ushbu tadqiqot Harpagophytum diaserein kabi samarali ekanligini ko'rsatdi; boshqa bir tadqiqotda Harpagophytumdan sakkiz hafta davomida foydalanish bel og'rig'ini 50% dan 70% gacha yaxshilashi mumkinligi aniqlandi va uning son va tizza og'rig'iga ta'siri bel og'rig'idan ko'proq edi.

Shunday qilib, TOA - bu ko'p qirrali kasallik bo'lib, uning davolash usullari ham xilma-xildir. Zamonaviy tibbiyot yutuqlari bilan bir qatorda, an'anaviy tibbiyot usullari, xususan AXT ham muhim ahamiyatga ega. AXT asosan o'simlik tarkibidagi tabiiy mahsulotlarga tayanadi va TOA ni davolashda nisbatan barqaror va ishonchli davolovchi ta'sir ko'rsatadi. Farmakologik davolash usullari ba'zan cheklangan samaradorlikka ega bo'lishi mumkin, jarrohlik esa qimmat va invaziv variant hisoblanadi. Shu sababli, AXT kabi muqobil va integrativ usullar muhim o'rin tutadi.

Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, biz TOA ni davolashda quyidagi tavsiyalarni beramiz: nuqtali massaj, akupunktura, fitoterapiya, manual terapiya va an'anaviy xitoy tibbiyotiga asoslangan boshqa integrativ tibbiyot usullarini qo'llash mumkin. Ushbu usullar TOA bilan og'riq bemorlarda yallig'lanishni va og'riqni kamaytirishda, harakatlanish qobiliyatini yaxshilash, umumiy hayot sifatini oshirishda yordam beradi. Bundan tashqari, ushbu usullar farmakologik davolashning yon ta'sirlaridan qochishda ham muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda TOA ni davolashda AXT va boshqa integrativ usullarning samaradorligini yanada aniqlashtirish uchun kengroq va chuqurroq tadqiqotlar o'tkazish zarur. Ushbu tadqiqotlar natijalari TOA bilan og'riq bemorlarga eng yaxshi davolash usullarini tanlashda yordam beradi va sog'liqni saqlash tizimiga samaraliroq yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Shunday qilib, TOA ni davolashda integrativ yondashuv, zamonaviy tibbiyot va an'anaviy usullarni birlashtirish orqali bemorlarga eng yaxshi natijalarga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alshami AM. Knee osteoarthritis related pain: a narrative review of diagnosis and treatment. Int J Health Sci (Qassim). 2014 Jan;8(1):85-104. doi: 10.12816/0006075. PMID: 24899883

2. Bisicchia S, Tudisco C. Hyaluronic acid vs corticosteroids in symptomatic knee osteoarthritis: a mini-review of the literature. *Clin Cases Miner Bone Metab.* 2017 May-Aug;14(2):182-185. doi: 10.11138/ccmbm/2017.14.1.182. PMID: 29263730
3. Bijlsma JWJ, Knahr K. Strategies for the prevention and management of osteoarthritis of the hip and knee. *Best Pract Res Clin Rheumatol.* 2007 Feb;21(1):59-76. doi: 10.1016/j.berh.2006.08.013. PMID: 17350544
4. Farpour HR, Estakhri F, Zakeri M, Parvin R. Efficacy of Piroxicam Mesotherapy in Treatment of Knee Osteoarthritis: A Randomized Clinical Trial. *Evid Based Complement Alternat Med.* 2020 Aug 1;2020:6940741. doi: 10.1155/2020/6940741. PMID: 32831875
5. Hay SI, Abajobir AA, Abate KH, et al. Global, regional, and national disability-adjusted life-years (DALYs) for 333 diseases and injuries and healthy life expectancy (HALE) for 195 countries and territories, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *Lancet.* 2017;390(10100):1260-1344.
6. Honvo G, Leclercq V, Geerinck A, et al. Safety of topical non-steroidal anti-inflammatory drugs in osteoarthritis: outcomes of a systematic review and meta-analysis. *Drugs & Aging.* 2019;36(Suppl 1):45-64.
7. Ling T, Li JJ, Xu RJ, Wang B, Ge WH. Topical Diclofenac Solution for Osteoarthritis of the Knee: An Updated Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *Biomed Res Int.* 2020 Nov 24;2020:1758071. doi: 10.1155/2020/1758071. PMID: 33299860
8. Mora JC, Przkora R, Cruz-Almeida Y. Knee osteoarthritis: pathophysiology and current treatment modalities. *J Pain Res.* 2018 Oct 5;11:2189-2196. doi: 10.2147/JPR.S154002. PMID: 30323653
9. Nakata K, Hanai T, Take Y, et al. Disease-modifying effects of SOG-2 selective inhibitors and non-selective NSAIDs in osteoarthritis: a systematic review. *Osteoarthritis Cartilage.* 2018 Oct;26(10):1263-1273. doi: 10.1016/j.joca.2018.05.021. PMID: 29890262
10. Persson MSM, Stocks J, Varadi G, et al. Predicting response to topical non-steroidal anti-inflammatory drugs in osteoarthritis: an individual patient data meta-analysis of randomized controlled trials. *Rheumatology (Oxford).* 2020 Sep 1;59(9):2207-2216. doi: 10.1093/rheumatology/keaa113. PMID: 32276272
11. Safiri S, Kolahi AA, Smith E, et al. Global, regional and national burden of osteoarthritis 1990-2017: a systematic analysis of the Global Burden of Disease Study 2017. *Ann Rheum Dis.* 2020 Jun;79(6):819-828. doi: 10.1136/annrheumdis-2019-216515. PMID: 32398285
12. Spitaels D, Mamouris P, Vaes B, et al. Epidemiology of knee osteoarthritis in general practice: a registry-based study. *BMJ Open.* 2020 Jan 20;10(1):e031734. doi: 10.1136/bmjopen-2019-031734. PMID: 31964664
13. Wang Z, Efferth T, Hua X, Zhang XA. Medicinal plants and their secondary metabolites in alleviating knee osteoarthritis: A systematic review. *Phytomedicine.* 2022 Oct;105:154347. doi: 10.1016/j.phymed.2022.154347. Epub 2022 Aug 13. PMID: 35985361.
14. Zeng L, Zhou G, Yang W, Liu J. Guidelines for the diagnosis and treatment of knee osteoarthritis with integrative medicine based on traditional Chinese medicine. *Front Med (Lausanne).* 2023 Oct 11;10:1260943. doi: 10.3389/fmed.2023.1260943. PMID: 37899938; PMCID: PMC10609389.